Ústav filosofie a religionistiky FF UK

Posudek bakalářské práce

Komplexní božství starověkého Egypta: Bohyně knihy Nebeské krávy
The Complex Deity of Ancient Egypt: Goddesses in the Book of the Heavenly Cow

Autor: Petr Novák
Vedoucí: Martin Pehal, PhD.
Oponent: Michal Čermák, PhD.

1) Struktura argumentace: 5/8

Je výklad srozumitelný? Je na každém místě zřejmé, co chce autor/ka říci a proč to říká právě nyní? Je práce přehledně členěna a splňuje cíl, který si autor/ka vytknul/a?

Shrnutí:
Tato bakalářská práce má ambici poskytnout komplexní obraz role ženského prvku ve starověkém egyptském náboženství, přičemž se zaměřuje na specifické role a charakteristiky bohyní, jak jsou vyjádřeny v mýtu o Nebeské krávě a dalších náboženských textech. Hlavním cílem práce je analyzovat, jak byly ženy a ženské božské postavy vnímány v rámci staroegyptského náboženského a společenského řádu, který byl řízen principem maat – kosmickým řádem zajišťujícím stabilitu světa. První část práce se věnuje analýze ženských rolí v kontextu staroegyptské společnosti a náboženských představ. Práce se zaměřuje na královské manželky a jejich úlohu u faraonova trůnu, kde zastávaly nejen politické a náboženské role, ale byly také identifikovány s bohyní Hathor, resp. s jejím ochranným a mateřským aspektem. Dále se autor věnuje klíčovým bohyním jako Nut a Eset, které zosobňovaly ochranu a péči o faraona a zemřelé. Nut je v této práci prezentována jako nebeská matka, jejíž tělo sloužilo jako cesta pro znovuzrození slunce a vzkříšení faraona. Eset pak byla klíčovou postavou mýtu o Usirovi a Horovi, kde její role matky a ochránkyně zajišťovala kontinuitu a legitimitu faraonského úřadu. Druhá část práce se zaměřuje na detailní analýzu mýtu z knihy Nebeské krávy, která pochází z období Nové říše. Tento mýtus je podle autora významný pro pochopení role ženského prvku v rámci eschatologických představ starých Egypťanů. Práce zkoumá narativní strukturu tohoto mýtu a identifikuje pozice a funkce ženských postav, které jsou následně interpretovány z antropologického hlediska. Podle autora Mýtus o Nebeské krávě odhaluje, jak ženské božské postavy, ať už jako ochránkyně či prostřednice, napomáhají udržovat kosmický řád. Zde je opět zdůrazněn princip duality mezi mužským a ženským prvkem, který je klíčový pro fungování staroegyptského světa. Bohyně v tomto mýtu nejenže symbolizují ochranu a regeneraci, ale také zajišťují rovnováhu mezi chaosem a řádem. Autor na konci práce demonstruje, že ženský prvek byl nezbytný pro staroegyptské chápání světa. Zatímco mužské božské postavy ztělesňovaly aktivní princip a sílu, ženské bohyně byly zodpovědné za ochranu, udržování a

Ústav filozofie a religionistiky
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
IČ: 00216208
DIČ: CZ00216208

Tel.: (+420) 221 619 306
Fax: (+420) 221 619 306

ufar@ff.cuni.cz
http://ufar.ff.cuni.cz

zprostředkování tohoto principu, což bylo klíčové pro udržení maat. Bez ženského prvku by nemohlo dojít k obnovení života ani k ochraně řádu, a proto jsou bohyně a jejich role v egyptském panteonu zcela zásadní pro pochopení staroegyptské religiozity.

Celkové zhodnocení:
Na úvod je třeba podotknout, že jakékoliv zpracování tématu spojeného se starověkým Egyptem klade na badatele vysoké nároky v mnoha ohledech – od práce se sekundárními prameny v několika světových jazycích, po alespoň základní osvojení si badatelských standardů běžných v daném oboru, a to včetně schopnosti orientace ve staroegyptských textech samotných. Práce s primárními prameny je zdlouhavá, vyžaduje smysl pro detail a opakované ověřování předkládaných výkladů ve vztahu k primárnímu materiálu. Autor toto formální vzdělání nemá, což před něj klade složitý úkol volit si taková témata, jež bude schopen např. zpracovat za použití zejména sekundární literatury. Role ženských postav ve staroegyptské mytologii takovým tématem určitě je – resp. existuje dostatek sekundární literatury, z níž je možné načerpat dostatek informací pro ucházejí bakalářskou práci, což se mu, alespoň v první části, podařilo. V části druhé, v níž interpretuje text tzv. *Knihy nebeské krávy*, se ukazují limity možnosti interpretace pramenného textu pouze skrze překlady – autor často formuluje odvážné interpretace textu bez možnosti přímé konfrontace s originálním textem. Některé autorovy závěry nejsou navíc příliš jasné, např. na str. 47:

- „Prizmatem funkcionalistického-strukturalismu se domnívám, že do mýtu se promítá potřeba staroegyptské společnosti vyrovnat se s faktem, že ideál řádu maat je ve světě udržitelný také za pomoci působení sil jeho odvrácené strany.“ Autor pravděpodobně mínil „[…] udržitelný **pouze** za pomoci působení sil jeho odvrácené strany.“, neboť jinak by věta implikovala, že řád *maat* je udržován ještě i něčím dalším, aniž by bylo jasné, čím přesně.
- „Maat může tedy z mého pohledu být ambivalentní, neboť se v něm v důsledku procesu ustanovení odráží prvky jako je násilí a hněv, které jsou přisuzovány jeho odvrácené straně, stejně jako mocnostem ne-řádu isfet.“ Není úplně jasné, co autor míní onou „druhou stranou“, jež, zdá se, je ještě něco jiného než „mocnosti ne-řádu“ (tradičně považovány právě za „druhou stranu“ řádu *maat*).

Celková struktura práce je logicky vystavěná. „Úvod“ jasně stanovuje cíle práce a představuje hlavní téma – analýzu ženského prvku v náboženském kontextu starověkého Egypta. Zvolená metoda kombinuje studium mytologických textů, archeologického materiálů a sekundární literatury. Bohužel zde chybí zapuštění práce do širšího kontextu egyptologie nebo religionistiky. Je zde prostor pro detailnější zdůvodnění, proč je analýza ženského prvku ve starověkém Egyptě důležitá pro současnou vědeckou diskusi, případně právě i mimo egyptologii. Kapitola „Ženský prvek ve starověkém Egyptě“ identifikuje klíčové role žen ve

starověkém Egyptě, jak z hlediska společenského, tak náboženského. Jsou zmíněny klíčové postavy bohyň a jejich propojení s reálnými společenskými rolemi je promyšlený a relevantní. Kapitola zkoumá roli královských manželek a jejich identifikaci s bohyněmi. Autor zahrnul i analýzu rituálů a jejich symboliky (např. festival Sed), což je dobře. Kapitola je nicméně místy příliš deskriptivní a chybí jí kritická reflexe sekundárních zdrojů (obecně autor mohl věnovat více času rešerši, neboť schází řada důležitých textů – např. klíčový článek Edmund Leach, „The Mother's Brother in Ancient Egypt", RAIN 2, no. 15 (August 1976): 19–21, https://doi.org/10.2307/3032614.). Text by mohl více reflektovat možné rozdíly mezi různými dynastiemi a obdobími v postavení královských manželek. Kapitola by mohla být obohacena o diskusi, jak se tyto role měnily v čase a jaké to mělo důsledky pro náboženskou praxi. Kapitola by mohla nabídnout větší srovnání mezi mytologickými reprezentacemi mateřství a reálnou situací žen v tehdejší společnosti. Kapitola by mohla více reflektovat sociální a ekonomické aspekty manželství ve starověkém Egyptě. Zatímco náboženský kontext je dobře pokrytý, chybí širší sociální a kulturní diskuse. Pro další body viz sekce „Vlastní přínos".

2) Formální úroveň: 2/8

Pracuje autor koherentně se zkratkami, syntaxí bibliografických odkazů, přepisy cizích slov apod.? Užívá správně poznámek pod čarou? Nedopouští se pravopisných chyb a jazykových neobratností?

- Práce obsahuje překlepy a syntaktické neobratnosti. Jedná se o celou škálu jevů jako nesouvislé pády (str. 6: „Věnovat se také budu staroegyptským zádušních textů […]; str.: „"); nadbytečné čárky v souvětích (str. 13: „Na rovině náboženského života, [*sic*] se projevovalo zejména ve vztazích […]"); "anglické" namísto „českých" uvozovek (konzistentně v celé Bibliografii a často v pozn. pod čarou); některé věty nemají základní strukturu podmětu a přísudku (např. str. 12: „Úvodem však k obecnějšímu pojetí mateřství v kontextu náboženských představ a jeho vztahu ke staroegyptským představám plodnosti."); překlepy (esej E. Leache „The Nature of War", jeden z ústředních pramenů pro interpretační část, není uveden ani jednou správně: „The Natural of the War"/„The Natural War"; „Zkáza lidstav", „The Book of the Haevenly Cow" apod.); další (např. str. 11: „1773–po 1650 př. n. l.").
- Dělá chyby ve vlastních jménech (např. „Heliopole" [špatně], „Héliopolis" [správně] apod.). Vlastní jména se často nacházejí v anglickém přepisu a nesledují český úzus (např. „Nechbeth"/„Nebhet" [špatně], „Nechbet" [správně] apod.).
- Na str. 26 se autor v rámci relativně krátké pasáže přímé citace dopustil série překlepů: „The Eye of Re Appears agains[sic] you,//His force//is power agains[sic] you,//His Eye//is powerful agains[sic] you. She devours you, She punn[sic]ishes you//In this her name 'Devourin[sic] Flame'. (...)" Další problém v tomto případě je,

že odkaz v pozn. 148 je špatně (odkazuje na str. 17 v knize „Hathor Rising“, kde se ovšem nachází ilustrační fotografie).

- Výrazy v egyptštině v přepisu v latince by bylo dobré pro přehlednost mít vždy kurzívou.
- Systém odkazů v pozn. pod čarou je bohužel naprosto nepřehledný – autor odkazuje na zkrácené názvy knih, nicméně vůbec neuvádí autora. Pro dohledání plného ¨odkazu je tedy třeba procházet názvy knih a odhadovat, zda jsem nalezl tu správnou.
- Není sebemenší důvod v přehledové bibliografii dělit prameny na typy – resp. je možné pro přehlednost udělat sekci na primární zdroje, ale už bych nedělil články, monografie apod. Tento postup jsme pro cvik aplikovali v rešerši v prvním ročníku, nicméně se to standardně samozřejmě nedělá.
- V transkripci egyptských termínů jsou nekonzistence (viz např. na str. 8 termín *isf.t* v textu a *jzf.t* v pozn. 6), resp. často se v ní nacházejí chyby (*Hm.t* [špatně] *ḥm.t* [správně]; *ḳ3* [špatně] *k3* [správně], *ḳ3ś* [špatně] *k3.w* [správně], *hy* [špatně] *hj* [správně]; *sšš.t* [špatně] *zšš.t* [správně]), což je většinou způsobeno nepoužitím transkripčního fontu (např. str. 15, pozn. 53; str. 17, pozn. 79 ad., resp. autor transkripční font v pozn. pod čarou, zdá se, nepoužíval vůbec).
- Autor často nadužívá tabulátor (zejm. ve vztahu k číselným horním indexům pozn. pod čarou v hlavním textu).
- Práce v pozn. pod čarou nejednotně odkazuje na sekundární zdroje „s.“ resp. „p.“.
- Citace z primární literatury jsou nejednotně uváděny – někdy stejně jako zbylý text jen v uvozovkách, jindy jsou speciálně odsazeny, jindy jsou v kurzívě.
- Některé indexy v pozn. pod čarou jsou fontem odlišné velikosti.
- Autor někdy vytváří odstavce (např. str. 8) tam, kde výklad na sebe plynule navazuje.

3) Práce s prameny: 2/8

Pracuje autor průhledným způsobem se sekundárními prameny? Využívá primární prameny a pracuje s pramennými jazyky všude tam, kde je to na místě? Pracuje s prameny metodicky správně?

- Autor v celkem pěti případech pracuje s odkazy na sekundární literaturu tzv. „přes jedno koleno“, tj. spoléhá se na citaci v jiné knize, aniž by si správnost ověřil (např. pozn. 41). Je samozřejmě dobře, že to přizná, nicméně dané prameny nejsou nijak vzácné nebo nedostupné, a tudíž pro to není důvod.
- U některých pramenných textů autor používá starší překlady, aniž by si dohledal nejnovější edice (např. u Textů pyramid vynechal standardizovaný překlad J. P. Allena, popř. francouzských badatelů).

- Zmatek má autor v číslování Textů pyramid a Textů rakví. Tam je možné odkazovat buď na tzv. „říkání“ anebo přímo na verše (v rámci jednotlivých říkání). Autor, bohužel, oba systémy kombinuje a míchá do té míry, že je někdy nemožné texty ověřit. Je pravda, že systém není vůbec jednoduchý, resp. je zmatečný, nicméně jeho osvojení je zcela nezbytné.
- Autor se rozhodnul text tzv. *Mýtu o nebeské krávě* v hlavním textu převyprávět a k tomu poskytnout komentář. To bylo problematické rozhodnutí z toho důvodu, že nepracoval s původním textem v egyptštině – tj. převyprávění z překladů je ještě o krok dál od původního textu a mnoho detailů tak zaniká, resp. je závislých na tom, zda se autorovi hodí do převyprávění. Autor naštěstí přidal na konec překlad v angličtině, což ovšem ze shrnutí činí redundantní část práce.
- Některé odkazy jsou uvedeny nesprávně (nahodilá kontrola).
- Z nějakého důvodu schází autorovi zásadní text Edmund Leach, „The Mother's Brother in Ancient Egypt“, RAIN 2, no. 15 (August 1976): 19–21, https://doi.org/10.2307/3032614, jenž se problematice propojování rolí matka-žena-oko explicitně věnuje (a v určitém smyslu jde proti autorově snaze tyto role držet ve vztahu k mytologickému materiálu odděleně).

4) Vlastní přínos: 3/8

Je práce pouze mechanickým kompilátem, nebo autor/ka své primární i sekundární prameny přetavuje v nějaký nový, organický celek a vnáší do tématu nějaký vlastní pohled?

- Autorův hlavní přínos by měl být v jeho aplikaci metody E. Leache (resp. M. Douglas) na příklad ženských postav ve staroegyptském materiálu. Na str. 37–39 proto shrne Leachovu/Douglasinu teorii o špíně, resp. o ženách jako mediátorkách facilitujících kontakt mezi ustavenými kategoriemi (tj. funkčně na úrovni „špíny“). To je nápad, jenž byl v minulosti opakovaně formulován. Následně ovšem už neučiní ten krok, aby ukázal, jakým způsobem tato pozice souvisí s egyptským mytologickým materiálem, resp. hned přejde ke kategoriím a rolím, jež ženy podle autora v egy. materiálu také zastávaly a jež definoval v první části své práce (tj. „matka“, „manželka“, „oko“). Podle autora jsou všechny takto definované role „mediátorské“, s čímž rozhodně souhlasím, ale vynechal onen aspekt „špíny“, který byl tak ústřední v teoreticko-metodologickém shrnutí Leache a Douglas. V čem jsou tedy staroegyptské ženské postavy „špinavé“? To nebylo, podle mě, uspokojivě ukázáno.
- Autor se někdy pouští do odvážných interpretací, jež ovšem nejsou dostatečně podloženy. Např. na str. 41 vidí funkční ekvivalent mezi: sistrem (krotícím Tyfóna)–nádobami na pivo (použité pro opití/zkrocení rozběsněné bohyně „strážící vzácný obsah“[pivo???])–sarkofágem (chránícím tělo zesnulého – tj. „vzácný obsah“)–mateřské sošky bez genitálií („symbolizující svou uzavřeností strážný aspekt matky“).

Byť je egyptské myšlení skutečně hodně divoké a nevylučuji, že by mohly tyto motivy souviset, autor mě předloženými paralelami nepřesvědčil. Podobné asociační ale ne zcela přesvědčivé řetězce autor nabízí i v dalších případech (hned následující příklad o paralele mezi očervenělým pivem a spermatem mužského boha je nicméně zajímavý). Autor má tedy odvahu pustit se do relativně provokativních interpretací – zároveň ovšem ne vždy se mu daří své pozice přesvědčivě doložit.

5) Obecný přesah práce: 3/8

Je práce způsobem zpracování tématu zajímavá i pro toho, kdo se sám danou problematikou nezabývá?

- Obecný přesah práce není příliš velký – teoretický interpretační rámec (Leach a Douglas) je zmíněn, ale vlastně není plně aplikován na egyptský materiál (viz výše problém „špíny“). Další interpretace jsou silně podmíněné znalostí egyptských reálií.
- V práci je např. prostor pro rozpracování analýzy, jak se ideální modely „ženství“ odrážely nebo neodrážely v každodenním životě. Interpretace role bohyní by mohla být více kritická, zejména v kontextu feministické teorie nebo jiných metodologických přístupů.

Celkové hodnocení: 15/40

Práce splňuje v minimální podobě nároky kladené na bakalářskou práci, navrhuji ji přijmout k obhajobě a hodnotím ji 15 body a známkou *dobře*.

V Klínci u Prahy, dne 30. srpna 2024
Martin Pehal

Ústav filozofie a religionistiky
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
IČ: 00216208
DIČ: CZ00216208

Tel.: (+420) 221 619 306
Fax: (+420) 221 619 306

ufar@ff.cuni.cz
http://ufar.ff.cuni.cz